

সম্প্রসাৰণ বুলেটিন নং ৫/২০১১-১২

সেউজীয়া সাৰ - ইয়াৰ ব্যৱহাৰ আৰু উপকাৰিতা

ড° অমল চন্দ্ৰ শৰ্মা
পাৰভেজ আহমেদ

কৃষি বিজ্ঞান কেন্দ্ৰ
অসম কৃষি বিশ্ববিদ্যালয়
তিনিচুকীয়া

সাম্প্ৰতিক কালত কৃষিক্ষেত্ৰত বহুতৰপীয়া খেতিৰ প্ৰচলন, অধিক উৎপাদনক্ষম জাতৰ ব্যৱহাৰ, সঘনাই মাটি চহোৱা কাৰ্য্যৰ ফলত হোৱা ভূমিক্ষয় আৰু অধিক পৰিমাণৰ মুখ্য মৌল প্ৰবাহী ৰাসায়নিক সাৰৰ প্ৰয়োগ ইত্যাদিৰ ফলত শস্যভূমিৰ উৰ্বৰা শক্তি ক্ৰমে হ্রাস হৈছে। মাটিৰ উৎপাদিকা শক্তি অটুট ৰাখি শস্যৰ উৎপাদন ক্ষমতা বৃদ্ধি কৰিবলৈ শস্যৰ লাগতিয়াল আটাইবোৰ মৌল সঠিকভাৱে মাটিত যোগান ধৰাটো অতি প্ৰয়োজন হৈ পৰিছে। তাৰ উপৰি মাটিৰ ভৌতিক, জৈৱ ৰাসায়নিক আৰু ৰাসায়নিক গুণাগুণ অটুট ৰাখিবলৈ শস্যভূমিত ৰাসায়নিক সাৰ প্ৰয়োগৰ উপৰিও জৈৱিক সাৰ, জীৱানুসাৰ আদি সুমভাৱে প্ৰয়োগ কৰাটো জৰুৰী হৈ পৰিছে। এই জৈৱিক সাৰৰ ভিতৰৰেই এবিধ সাৰ হৈছে সেউজীয়া সাৰ। অতি পুৰণি কালৰ পৰাই কৃষকসকলে এই সাৰৰ ব্যৱহাৰ কম বেছি পৰিমাণে কৰি আহিছে। বিশেষকৈ নতুনকৈ প্ৰস্তুত কৰি উলিওৱা মাটিত ধৈনচাৰ গুটি সিঁচি মাটিডৰা খেতিৰ বাবে উপযোগী কৰি লোৱা পদ্ধতি অসমৰ কিছুমান অঞ্চলত অতীজৰে পৰা চলি আহিছে। সেয়েহে সেউজীয়া সাৰ বুলিলে পচন নঘটা সেউজীয়া উদ্ভিদৰ গা-গছ আৰু ডাল-পাত মাটিত হাল বাই মিহলাই দি মাটিৰ ভৌতিক, ৰাসায়নিক গুণলগতে উৰ্বৰা শক্তি উন্নত কৰাটোকে বুজায়।

সেউজীয়া সাৰৰ উপকাৰীতা -

সেউজীয়া সাৰৰ উদ্ভিদৰ খেতি কৰিলে মাটিৰ উৰ্বৰা শক্তি বৃদ্ধি হোৱাৰ লগতে মাটিয়ে পানী ধৰি ৰাখিব পৰা আৰু বতাহ চলাচল কৰিব পৰা সকলো গুণ লাভ কৰে। এইবিধ সাৰে সকলো উদ্ভিদৰ মুখ্য খাদ্যৰ উপৰিও কিছুমান লাগতিয়াল অণুখাদ্যবোৰ যোগান ধৰে। ইয়াৰ প্ৰয়োগে মাটিত থকা কিছুমান অণুজীৱৰ কাৰ্য্যক্ষমতা বৃদ্ধি কৰে আৰু কিছুমান মৌলৰ যোগান উদ্ভিদৰ কাৰণে সহজলভ্য কৰি তোলে। সেউজীয়া সাৰৰ উদ্ভিদে মাটিৰ বেচি গভীৰতাত থকা আৱশ্যকীয় মৌলবোৰ আহৰণ কৰি মাটিৰ উপৰিভাগলৈ লৈ আনে।

সেউজীয়া সাৰ দুবিধ পদ্ধতিৰে মাটিত যোগান ধৰিব পৰা যায় -

প্ৰথম পদ্ধতিত সেউজীয়া সাৰৰ উদ্ভিদৰ খেতি মূল শস্য ভূমিত কৰি মূল শস্যৰ খেতি কৰাৰ এমাহমান আগতে একেডৰা মাটিতে হাল কোৰ বাই মিহলাই দিয়া হয়। এই উদ্ভিদবোৰ একক হিচাপে বা আন শস্যৰ খেতিৰ লগত অন্তৰ্বৰ্তী খেতি হিচাপে কৰি মাটিত মিহলাই দিয়া হয়। এই পদ্ধতিত কৰা সেউজীয়া সাৰৰ উদ্ভিদৰ ভিতৰত হ'ল ধৈনচা, শন (Sunhemp), পিলিপেচাৰা আৰু গুৱাৰ আদি।

দ্বিতীয় পদ্ধতিত সেউজীয়া সাৰৰ উদ্ভিদৰ খেতি মূল শস্যডৰাত নকৰি ওচৰৰ ঠাইৰপৰা ইয়াৰ কুমলীয়া ডাল-পাতবোৰ সংগ্ৰহ কৰা হয় আৰু মূল শস্য বোৱাৰ আগেয়ে

মাটিত হালবাই মিহলাই দিয়া হয়। এই পদ্ধতিত সচবাচৰ ব্যৱহাৰ কৰা উদ্ভিদবোৰ হ'ল গ্লিৰিচিদিয়া, চেচবেনিয়া স্পেচিওচা, মেদেলুৰা আদি। বৰ্ষাকালীন যি কোনো শস্যৰ খেতি কৰাৰ আগেয়ে এই পদ্ধতি প্ৰয়োগ কৰিব পাৰি। শালিধানৰ লগত এই পদ্ধতি অতি সহজ।

অসমত মূল খেতি পথাৰত কৰি সেউজীয়া সাৰৰ যোগান ধৰিব পৰা পদ্ধতি কেইবাবিধো আছে। এইবোৰ হ'ল -

- ১) গ্ৰীষ্মকালত হুস্বকালীন শস্য হিচাপে কৰা পদ্ধতি : এই পদ্ধতিত বৰ্ষাকালত কৰা মূল শস্যৰ আগেয়ে অৰ্থাৎ মাৰ্চৰ পৰা মে মাহৰ ভিতৰত মূল খেতি পথাৰত সেউজীয়া উদ্ভিদৰ খেতি কৰি মাটিত হাল বাই মিহলাই দিব লাগে। এই পদ্ধতিত ধৈনচা, চানহেম্প, পিলিপেচাৰা আদি কম দিনত কৰিব পৰা সেউজীয়া সাৰৰ উদ্ভিদৰ খেতি কৰি মাটিৰ লগত মিহলাব পাৰি।
- ২) অন্তৰ্বৰ্তী শস্য হিচাপে : এই পদ্ধতিত বেছি দূৰত্বত কৰা শস্যৰ শাৰীৰ মাজত অতি কম দিনত হোৱা সেউজীয়া সাৰৰ উদ্ভিদৰ বীজ সিঁচি ৪৫-৫০ দিনৰ ভিতৰত কোৰ মাৰি মাটিৰ লগত মিহলাই দিয়া হয়, যাতে মূল শস্যডবাৰ জীৱন কালতেই ইয়াৰ সুফল পোৱা যায়। ধানৰ লগত ধৈনচাৰ খেতি, কুহিয়াৰ, গোমধান আদিৰ লগত কৰা মাটিমাহ, মণ্ডমাহ, লেচেৰামাহ ইত্যাদি।
- ৩) পতিত মাটিত কৰা পদ্ধতি : প্ৰচলিত শস্যচক্ৰৰ ভিতৰত এনেয়ে পৰি থকা সময়ছোৱাত মাটি আৰু সময়োপযোগী সেউজীয়া সাৰৰ গছ ৰোপন কৰি মাটিৰ উৰ্বৰা শক্তি বৃদ্ধি কৰিব পাৰি।
- ৪) মুখ্য খেতি হিচাপে : বালিচহীয়া মাটি বা একেবাৰে অসাকৰা মাটিত বা খাকৰা/অশ্লীয়া মাটিত যি কোনো সেউজীয়া সাৰৰ গছ ৰোপন কৰি মাটিৰ উৰ্বৰা শক্তি বৃদ্ধি কৰিব পাৰি।

ছেইজাতীয় সেউজীয়া সাৰৰ উদ্ভিদৰ নাম আৰু ইহঁতৰ নাই ট্ৰ'জেন যোগান ধৰিব পৰা ক্ষমতা :

উদ্ভিদৰ নাম নাই ট্ৰ'জেন যোগান ধৰিব পৰা ক্ষমতা (কিঃপ্ৰাঃ প্ৰতি বিঘাত)

ধৈনচা	১০ - ১২
চানহেম্প	১২ - ১৫
পিলিপেচাৰা	৭ - ৮
লেচেৰামাহ	৮ - ১০
মাটিমাহ	৭ - ৯

মণ্ডমাহ	৫ - ৯
খেচাৰি	৮ - ১০
বাৰচিম	৮ - ১০

এই সেউজীয়া সাৰৰ উদ্ভিদবোৰ বাচনি আৰু বোপন কৰোঁতে তলৰ কথা কেইটা মন কৰা উচিত :

১. মাটি, জলবায়ু আৰু শস্যক্রমত সহজে খাপ খোৱা উদ্ভিদ বাচনি কৰিব লাগে। সাধাৰণতে চিৰালজাতীয় (ছেইজাতীয়) আৰু শিপাত সহজে নাইট্ৰ'জেন ধৰি বাখিব পৰা আৰু টেমুনা উৎপন্ন হোৱাৰ লগতে অসাকৰা মাটিতো কৰিব পৰা ধৰণৰ হোৱা দৰকাৰ।
২. জলসিঞ্চন অবিহনেও কৰিব পৰা হ'ব লাগে।
৩. অধিক পাতযুক্ত, কোমল আৰু কম দিনতেই বেছি শ্ৰীবৃদ্ধি হোৱা উদ্ভিদ বাচনি কৰা দৰকাৰ।
৪. উদ্ভিদবোৰ কম আঁহযুক্ত হ'ব লাগে যাতে মাটিত মিহলোৱাৰ পাছত অতি কম দিনৰ ভিতৰতেই পচন ক্ৰিয়া সম্পন্ন হয়।
৫. বীজ সিঁচাৰ সময়ত মাটিত উপযুক্ত পৰিমাণৰ জীপ থকা দৰকাৰ। সিঁচাৰ সময়ত ফছফ'ৰাচযুক্ত সাৰ প্ৰয়োগ কৰিলে উদ্ভিদৰ বাঢ়ন খবতকীয়া হয়। সাধাৰণতে বিঘাই প্ৰতি ৩০-৩৫ কিঃগ্ৰাঃ একক চূপাৰ ফছফেট সাৰ দিব লাগে।
৬. ফুল ধৰা অৱস্থাত মাটিৰ লগত মিহলাই দিব লাগে। সিঁচাৰ ৫০-৬০ দিনৰ ভিতৰত মাটিৰ লগত মিহলোৱা ভাল।
৭. মূল শস্য ৰোৱাৰ বা সিঁচাৰ অতি কমেও ২০-২৫ দিন আগেয়ে সেউজীয়া উদ্ভিদবোৰ মাটিৰ লগত মিহলাই দিব লাগে।

গতিকে বৰ্তমান কৃষি পদ্ধতিত বাসায়নিক সাৰৰ লগতে অধিক পৰিমাণে সেউজীয়া সাৰ ব্যৱহাৰ কৰি মাটি তথা পৰিবেশ প্ৰদূষণৰ পৰা আতৰত ৰাখি কৃষি উৎপাদন বঢ়াব পৰা যায়। সেয়েহে কৃষিৰ উৎপাদন বঢ়াবলৈ আৰু মাটিৰ উৎপাদিকা শক্তি অটুট ৰাখিবলৈ হ'লে খেতিৰ মাটিডৰা সযতনে ৰখাৰ ওপৰত সকলো কৃষক ৰাইজে গুৰুত্ব সহকাৰে চিন্তা কৰা উচিত।